

C. Duarte insisteix a fer classificacions toponímiques a partir ja sigui dels topònims de més fàcil interpretació (*Montagut, la Llacuna, la Garriga*), o bé de les interpretacions de Coromines, no sempre indiscutibles, com és el cas de *Besora* (= 'la vila del precipici' en basc) (pàg. 62); Coromines creu que *Besora* (ant. *Bisaura*) equival al basc *Basauri* < *basa* + *uri-a* 'la ville du précipice',⁸ però hi veig massa dificultats fonètiques per a l'establiment d'una relació automàtica, sobretot partint de la forma antiga *Bisaura*, molt ben documentada.

En l'article o apartat on tracta del mot *coma* dins la toponímia catalana C. Duarte segueix un cop més Coromines, sense esmentar-lo.⁹ Hauria pogut citar com a variant de *coma* la forma *CAMBA* > *cama* que apareix en el topònim Sant Pere Sacama (Olesa de Montserrat, Baix Llobregat), citat antigament en la forma *Camba* segons la documentació publicada per Pere de Marca i Ramon d'Abadal, i en la forma comuna *cama, cameta* 'de l'arada', veg. *DCVB*. Però Coromines, que desconeix la documentació antiga d'aquest topònim afirma que prové de la forma suposada *Sant Pere Sacalm*, és a dir de *IPSA CALMIS* ('la meseta').¹⁰

No voldria desanimar l'autor, que ens anuncia un altre llibre, fet en col·laboració —*Síntesi d'història de la llengua catalana*—, però desitjaria de veure-hi una major aportació personal i un millor tractament crític del material que utilitzi.

Josep MORAN I OGERINJAUREGUI

FRANCESC VALLVERDÚ, *El fet lingüístic com a fet social*. Barcelona, Edicions 62, 1973. 149 pàgs.

El present llibret pretén d'ésser una presentació sistemàtica de la problemàtica general que ha d'acarar tota aproximació sociològica a l'estudi del llenguatge, mena d'aproximació que ja havia estat encetada per l'autor en els anteriors *L'escriptor català i el problema de la llengua* (Barcelona 1968) i *Dues llengües: dues funcions?* (Barcelona 1970). Cal reconèixer a Vallverdú el mèrit —indubtable en aquests temps i en aquestes latituds— d'haver arribat a interessar-se per aquestes qüestions des de la problemàtica lingüística concreta en què es troba immersit de bell antuvi l'home de lletres català —i també, no cal dir-ho, el ciutadà ras i curt—, i no per la mera pruija de divulgar entre nosaltres una *ciència que ara es porta* —caldria estudiar algun dia la manipulació del mercat de les *ciències socials* i el segrest de l'esperit efectuat mitjançant la promoció industrial de les modes cul-

8. JOAN COROMINES, *Estudis de Toponímia Catalana*, I, pàg. 85.

9. Veg. COROMINES, *Alguns termes topogràfics*, dins *Lleures i converses d'un fillòleg* (Barcelona 1971), pàgs. 34-35.

10. JOAN COROMINES, *Tòpica Hespèrica*, I, 275. Coromines encara insisteix en aquesta interpretació, sense tenir en compte la veritable documentació antiga, al seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, II, s.v. *calm* (pàg. 437), on arriba a dir que l'ermita de «Sant Pere Sacalm» (sic) és «encimbellada dalt d'un tossalet de cima planera». En realitat la capella de Sant Pere Sacama és a la vora d'un espadat i en la mateixa roca que serví per a bastir l'antic castell de Sacama. Així doncs, no podem dir que en la toponímia la paraula *calm* -a «la trobem estesa per tot el Nord, almenys fins tot al llarg del Baix Llobregat». En aquesta comarca, amb el sentit de calma 'altiplanície', 'plana alterosa i aplevada dalt d'una muntanya', trobem, en la toponímia antiga, més aviat els significants 'era' (ll. AREA) a Eramprunyà i Collserola, o 'ardenya' (celt. ARDUENNA) al Pla d'Ardenya (Vallirana) o en la toponímia antiga de Barcelona. Veg. J. MORAN, *Notes de toponímia antiga del Pla de Barcelona*, «Estudis de llengua i literatura catalanes», I (= «Homenatge a Josep M. de Casacuberta», 1) (Montserrat 1980), pàgs. 103-115.

naturals—; només aquest fet ens fa esperar ja una obra compromesa més amb la nostra realitat cultural que no pas amb elucubracions forànies. Aquestes esperances, tanmateix, no es veuen acomplertes en la mesura que hom hauria desitjat, car el caràcter general i divulgador de l'obra la'n priven. Així, dels vuit capítols de què consta només el darrer —*Breu història sociolingüística de la llengua catalana*— és específic; tots els altres es limiten a presentar d'una forma sistemàtica i correcta allò que ens han llegat diversos pioners d'aquesta mena d'estudis. Això, òbviament, no s'ha d'entendre com un demèrit d'una obra que no té pretensions d'*investigació de base* i que no se n'amaga; advertir-ho, en canvi, pot ajudar el lector a avaluar l'esforç de Vallverdú en els seus termes apropiats.

Vallverdú parteix de l'oposició saussuriana entre la lingüística interna i la lingüística externa, per reivindicar tot seguit la importància sociològica d'aquesta última. Quant a la *qüestió terminològica*, escriu: «*Lingüística sociològica, sociologia del llenguatge, sociolingüística, lingüística institucional*... La proliferació d'etiquetes ens dóna a entendre, tot seguit, que estem a les beceroles d'una activitat de recerca. Confesso que, per part meua, no trobo prou raons per preferir-ne una sobre les altres» (pàg. 13). Però la qüestió no és tan trivial, car no és simplement *terminològica*, sinó empírica i metodològica. En efecte, allò que importa realment és de determinar un —o diversos— objecte d'estudi relativament homogeni i ben delimitat; només amb aquesta prevenció al cap és possible de fugir del calaix de sastre en què inevitablement cauen moltes concepcions de la *sociolingüística*, especialment potser —però no exclusiva— en les versions que circulen entre els romanistes. D'altra banda, àdhuc des d'un punt de vista estrictament terminològic, la tria no es fa pas sense criteri: un bon exemple n'és el mateix Vallverdú quan es decanta justificadament (pàg. 13) pel nom de *lingüística institucional* —tot reflectint alhora la clara influència britànica i europea que el guia. (No li manca raó quan imputa als americans una «fabulosa capacitat d'ignorància de tot allò que no siguin estudis acomplerts als Estats Units», per bé que canvis substancials hi són perceptibles en els darrers anys).

Aclarides aquestes i altres qüestions prèvies, l'obra s'estructura en els següents capítols: I. *Comunitats lingüístiques. Estructura social i estructura lingüística*, on són manifestes les influències de W. Bright i M. Cohen; II. *Situacions de contacte: Bilingüisme i diglòssia*, sota el guiatge d'U. Weinreich i, indirectament, de Ch. Ferguson; III. *Varietats de les llengües segons els usuaris: Dialectes i Accents*, on són presents les concepcions de M. A. K. Halliday, P. L. Garvin i M. Mathiot, i O. Jespersen —el coneixement del qual entre el públic català fou degut, en gran mesura, a l'interès que hi posà el mateix Vallverdú—; IV. *Varietats de les llengües segons l'ús: Registres, L'idiolecte*, on hom pot detectar encara les petjades de Halliday (ignoro per quina raó la terminologia emprada per Vallverdú —especialment la noció de *registre lingüístic*— no ha estat conservada en obres aparegudes posteriorment i que han gaudit d'ampla difusió); V. *Llengua i cultura, Correcció lingüística*, on retrobem Weinreich i Jespersen —amb els coneguts criteris de correcció lingüística—, i tal vegada Fishman; VI. *Llengües, grups i civilitzacions*, dominat òbviament pels plantejaments de M. Cohen; VII. *Diversitat de Llengües, Lingüística aplicada*, on persisteix la influència de Cohen; finalment, el ja esmentat cap. VIII, on s'exposa d'una manera esquemàtica una *història sociolingüística de la llengua catalana* o, en altres mots, una *història de la llengua catalana*. Les *llengües en contacte* no són pas una mena especial de llengües, sinó una forma de considerar la vida de les llengües. Tota llengua viu en contacte amb d'altres llengües i no n'hi ha cap que es trobi aïllada; ni l'isolament geogràfic de l'islandès ens priva de descobrir-ne els lligams amb les altres llengües escandinaves o els que el conjunt d'aquestes manté amb el germànic comú, i a través del germànic amb les

altres llengües indoeuropees, ni l'isolament lingüístic del basc ens priva de detectar les mútues influències entre aquesta llengua i les romàniques que l'envolten, ni el lapse temporal esdevingut entre aquestes últimes i el llatí vulgar ens ha d'impedir d'establir-ne les relacions genètiques. I com que tot contacte pot provocar un conflicte, la història de tota llengua és més o menys conflictiva i susceptible d'ésser qualificada com a *sociolingüística* —la qual cosa, tanmateix, no deixa d'ésser una redundància. És clar que la intenció de l'autor era potser la de contraposar la seva mena d'història a la *història interna* de la llengua o gramàtica històrica; llavors, però, no hauria estat millor de deixar-ho en *història externa*? Així, el terme *sociolingüística* quedaria lliure per a la designació de l'estudi de les condicions generals en què es produeix la interrelació entre l'estructura social i l'estructura lingüística, així com dels efectes que generen.

Ça com llà, Vallverdú perioditza aquesta història en vuit etapes: 1) Primers temps de la independència (s. x-1137); 2) Confederació catalano-aragonesa: etapa peninsular (1137-1276); 3) L'imperi mediterrani (1276-1410); 4) El Segle d'Or i la decadència política (1410-1516); 5) Cap a la pèrdua de les llibertats (1516-1714); 6) De l'opressió política al desenvolupament econòmic (1714-1854); 7) La lluita per les llibertats (1854-1939); 8) La postguerra i anys successius. Salta als ulls que el criteri seguit és força més *extern* que no ho hauria d'ésser una veritable periodització *sociolingüística*; en això, em temo que ens trobem davant del mateix problema que ens presenten les *històries socials* perioditzades amb criteris *polítics*, òbviament més aparents i objectius. La dificultat de l'empresa és prou evident per gozar retreure'n la fallida a l'autor.

Deixant això, em cenyiré a comentar una remarca de detall, però potser no tan intrascendent com podria semblar a primer cop d'ull. Afirmar Vallverdú referint-se a la darrera d'aquelles etapes: «De tota manera, no podem parlar de l'existència d'un bilingüisme totalment diglòssic; en efecte, en el cas de Catalunya caldria parlar més aviat de bilingüisme diglòssic parcial (...), perquè els catalanoparlants no renuncien a l'ús de la pròpia llengua en les funcions A sinó per la coerció: això fa que, fins i tot als anys 40, el català es conservi com a llengua A en ocasions solemnes familiars, en certs cenacles, etc.» (pàg. 140) Ja ens era coneguda la tesi de Vallverdú —cf. *Dues llengües...* i el llibre de referència, pàg. 56—, que em sembla un xic optimista, però ens sobta la novetat de l'argument. La veritat és que entre la suggerència educada i la garrotada brutal hi ha tota una gama de possibilitats —*polítiques lingüístiques* en diuen ara— que no deixen d'ésser diverses manifestacions de la *coerció*; perquè el poble, amb el seu instint peculiar, sap que el que importa és sobreviure. Afirmar, després d'això, que el català mantenia les seves funcions de llengua A en ocasions familiars, per solemnes que aquestes fossin, no és sinó introduir un element de confusió respecte a la significació del concepte *diglòssia*. En la interpretació més favorable caldria convenir que Vallverdú confon diverses tipologies del conflicte lingüístic amb estadis evolutius diferents d'un mateix tipus conflictiu (així interpreto, per exemple, la diferència en la situació lingüística dels diversos Països Catalans).

I ja que hem parlat de les *presències* detectables en el llibre, potser val la pena de mencionar algunes de les *absències* que em semblen més notables. Seré breu. D'antuvi em sobta de trobar ben poques referències a treballs, generals o específics, de dialectologia, els quals són sovint els precedents més immediats dels estudis sociolingüístics. Segonament, em sorprèn l'escassa o nul·la incidència d'obres de la mena de *Le Vocabulaire Politique et Social en France de 1869 à 1872* de J. Dubois o la *Storia linguistica dell'Italia unita* de T. de Mauro, per posar exemples de temàtica moderna i que no poden passar desapercebuts entre nosaltres (ben entès, no és que jo pretengui fer-los passar per treballs de *sociolingüística*!). Finalment,

una qüestió de detall: en la discussió entorn els conceptes de *llengües avançades* i *llengües primitives*, heretats d'una lingüística típicament etnocèntrica i eurocèntrica, no es fa honor als noms de Boas, Bloomfield i —jo diria sobretot— Sapir, els quals van oposar-se explícitament a la pervivència d'aquell prejudici i van reeixir a esbandir-lo de tot estudi lingüístic seriós.

Joan A. ARGENTE

TOMÀS AMORÓS: *Mallorca 1740-1800. Memòries d'un impressor*. A cura de CARME SIMÓ. Universitat de Palma: Secció de Filologia Catalana. — Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983. 151 pàgs. («Biblioteca Marian Aguiló», 4.)

Tot i que els dietaris i relacions constitueixen un dels gèneres més prolífics de la Mallorca del segle XVIII, fins ara no han tingut gaire sort pel que fa a l'estudi i l'edició. Només per això, la publicació d'un llibre com aquest ja ha d'ésser benvinguda. Carme Simó, excellent coneixedora del tema, que prepara l'inventari i catalogació de la producció dietarista mallorquina, hi edita íntegrament la *Relació de algunes curiositats escrites, comensant lo any 1740 y prosehint cada any, per a que el lector tenga present lo que, si olvida la memòria, se tròpia en los papers, que algunas vegadas servex o, per millor dir, és necessari per alguns casos*, escrita per l'impressor Tomàs Amorós i Cerdà.

La introducció aporta noves dades sobre la vida de l'autor, algunes de les quals resulten força aclaridores per a la història de la impremta a Mallorca;¹ remarca l'interès del gènere («una de les anelles que enllacen la prosa medieval amb la prosa del segle XIX»); analitza la forma, encaminada a donar la visió que el dietarista tenia de l'època històrica que resumeix; analitza també la temàtica, on es destaca l'actitud antilliana d'Amorós, i on es reflecteixen les discriminacions patides pels xuetes, els enfrontaments entre vaixells mallorquins i menorquins durant la dominació britànica de Menorca, les prohibicions dels primers borbons pel que fa a l'ús públic del català, així com moltes altres notícies més o menys anecdòtiques i amb força referències a la crònica negra de l'illa; i estudia exhaustivament la llengua des del punt de vista fonètic, morfològic-sintàctic i lèxic, la qual es caracteritza pels seus trets dialectals i per la forta castellanització.

L'edició del text pren com a base el manuscrit més antic, és a dir, el que copià Bartomeu Pascual el 1862, i es complementa amb l'altre manuscrit existent, copiat el 1873, que pertangué a Pere d'Alcàntara Peña. El full solt que també copià Pascual és donat en apèndix. La transcripció, adientment anotada i amb l'aparat crític corresponent, s'acompanya d'un glossari on es recullen de manera sistemàtica els mots i expressions obscurs, i els arcaïsmes, llatinismes, dialectalismes, vulgarismes i castellanismes no registrats al *Diccionari General de la Llengua Catalana*. La inclusió d'un índex onomàstic fa el volum encara més aprofitable.

August BOVER I FONT

DAVID J. VIERA: *Bibliografia anotada de la vida i obra de Francesc Eiximenis (1340?-1409?)*. Presentació de MARTÍ DE RIQUER (Premi ex-aequo Ferran Soldevila 1979). Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1980. 131 pàgs.

L'estudiós David Viera és un dels investigadors moderns que contínuament publica articles sobre diversos aspectes de l'obra de Francesc Eiximenis. És natural,

1. Veg. CARME SIMÓ, *Tomàs Amorós i la seva «Relació de curiositats escrites comensant lo any 1740»*, «Randa», 9 [= «Homenatge a Francesc de B. Moll», 1] (1979), 139-146, especialment la nota 7, pàgs. 140-141.